

Foto: Herbert Wiggerman

Kinderopvang leert beter in te spelen op opvallend gedrag

Alert4You: jeugdzorg vergroot deskundigheid kinderopvang

Door Marielle Balledux, Marjan de Lange, Cécile Chênevert en Su'en Kwok

---

Omdat er nog veel winst kan worden behaald met vroegsignalering van gedragsproblemen bij jonge kinderen werken de kinderopvang en de jeugdzorg samen in het project Alert4you. Uit de eerste ervaringen bij drie proefprojecten blijkt dat een goede aanpak moet uitgaan van de wensen en behoeften van de kinderopvang-medewerkers op de werkvloer. Coaching door ervaren jeugdzorg-medewerkers helpt hen beter in te spelen op 'opvallend gedrag'.

Heel drukke kinderen, extreem introverte kinderen, kinderen met grensoverschrijdend gedrag – de kinderopvang heeft in toenemende mate te maken met kinderen met opvallend gedrag. Sommige van die kinderen hebben een extra steuntje in de rug nodig. Door vroege signalering en goede begeleiding kunnen hun kansen worden vergroot.

Op dit moment zijn pedagogisch medewerkers in de kinderopvang echter onvoldoende toegerust om kinderen met opvallend gedrag tijdig te signaleren en om de kinderen en hun ouders goed te ondersteunen. De huidige opleiding van kinderopvangmedewerkers besteedt daar te weinig aandacht aan. Daarmee is niet gezegd dat er nu in de kinderopvang niet wordt gesignaleerd. Er zijn instrumenten op dit gebied en die worden ook gebruikt (Kwok en anderen, 2009). Ze worden alleen vaak te laat ingezet.

Het doel van het project Alert4You, een initiatief van Het Kinderopvangfonds, is de kinderopvang zo te versterken dat de problematiek van kinderen met opvallend gedrag niet toeneemt, zodat de

kinderen goed de overstap naar het basisonderwijs kunnen maken. Het doel is dus niet om kinderen sneller te verwijzen naar de jeugdzorg. Alert4You wil de kinderopvang versterken op drie terreinen: vroegsignalering, begeleiding van kinderen en samenwerking met ouders.

Binnen Alert4You wordt gepoogd de beste elementen uit bestaande praktijken te onderscheiden en met elkaar te verbinden. Op deze manier kan een *practice based* landelijk model worden gemaakt. Om die werkzame bestanddelen uit de praktijk te destilleren heeft het Nederlands Jeugdinstituut de drie proefprojecten van Alert4You onder de loep genomen. De proefprojecten zijn begin 2009 gestart. Tussen september en december 2009 zijn interviews en panelsessies gehouden met medewerkers en leidinggevendenden en zijn analyses gemaakt van de verslaglegging en ander schriftelijk materiaal. De publicatie *Samen kunnen we meer!* doet verslag van deze monitor (Balledux en anderen, 2010).

Amsterdam

In Amsterdam werken kinderopvangorganisatie Partou en jeugdzorgaanbieder 't Kabouterhuis samen. Het accent lag in de eerste helft van 2009 op het neerzetten van de projectstructuur en op kennismaking: elkaar leren kennen en begrijpen. In eerste instantie was het plan om zelf een training te ontwikkelen waarin de samenwerking gestalte zou krijgen. Uiteindelijk, toen meer bekend was over het bestaande trainingsaanbod, hebben medewerkers van beide organisaties deelgenomen aan de training *Triple P* op niveau 2 en de training *Kinderen die opvallen*.

Om eenheid van taal en een gezamenlijke visie op ontwikkeling te creëren, zijn twee documenten opgesteld. De ontwikkelingsstadia van kinderen van 0 tot 4 jaar werden beschreven in de publicatie *Kijk eens wat ik kan!* en er is een 'groeibericht' ontwikkeld. Het groeibericht is een document dat verschillende ontwikkelingsgebieden beslaat. Het wordt ingevuld door ouders en pedagogisch medewerkers, waarna zij de uitkomsten gezamenlijk bespreken. In het voorjaar van 2010 is het groeibericht ingevoerd op de kinderdagverblijven van Partou.

Drenthe

In de regio Zuidwest-Drenthe werkt Speelwerk, een organisatie voor kinderopvang en peuterspeelzalen, samen met jeugdzorgaanbieder Yorneo. Hier wordt aan de doelen van Alert4You gewerkt door structurele coaching op de groep in te zetten. Op de kinderopvanglocaties van Speelwerk komt een pedagogisch medewerker van jeugdzorgaanbieder Yorneo gemiddeld eens in de twee weken bij de pedagogisch medewerkers langs. Bij de peuterspeelzalen van Speelwerk komt zij eens per twee maanden langs. Daarnaast is ze extra beschikbaar op afroep. Tijdens de bezoeken verricht ze observaties, beantwoordt ze vragen van pedagogisch medewerkers en bespreekt ze ingebrachte casuïstiek en videobeelden. Daarnaast voert ze samen met de pedagogisch medewerkers gesprekken met ouders.

Leiden

Kinderopvangorganisatie B4KIDS en jeugdzorgaanbieder Cardea hebben de werkgroep ‘Sleutels tot succes’ in het leven geroepen. In deze werkgroep hebben medewerkers uit verschillende niveaus van beide organisaties het project verder uitgewerkt. In Leiden hebben medewerkers niet zoals in Amsterdam gezamenlijk een bestaande cursus gevolgd. Hier heeft een trainer van Cardea een eigen training gemaakt, op basis van vragen uit de praktijk en bestaande materialen. Alle pedagogisch medewerkers van de deelnemende locaties van B4KIDS hebben deze training gevolgd.

Gelijkwaardig niveau

Op alle drie de proeflocaties is het accent gelegd op de wensen en behoeften van de mensen op de werkvloer. Op die manier zijn er relatief snel resultaten te halen. Naast training is *coaching on the job* een goed middel gebleken. Belangrijk is dat training en coaching op gelijkwaardig niveau wordt gegeven: pedagogisch medewerkers in de kinderopvang worden opgeleid of gecoacht door pedagogisch medewerkers in de jeugdzorg. Daardoor krijgen de kinderopvangmedewerkers echt praktische adviezen voor hun optreden op de werkvloer.

Structurele coaching in plaats van coaching ‘op afroep’ draagt bij aan laagdrempelige deskundigheidsbevordering. Daardoor wordt het gewoon om zorgen te bespreken en van elkaar te leren. Het

accent in de deskundigheidsbevordering moet op *empowerment* liggen: de al aanwezige kennis en vaardigheden van medewerkers worden aangesproken, waardoor zij van 'onbewust bekwaam', 'bewust bekwaam' worden.

Werkzame factoren

Voor alle drie de taken waar Alert4You zich op richt – vroegsignalering, begeleiding van kinderen en samenwerking met ouders – is bij de monitor gekeken wat de belangrijkste werkzame factoren zijn.

Vroegsignalering

Alle drie de proefprojecten hebben een eigen invulling gegeven aan het ondersteunen van de pedagogisch medewerkers bij vroegsignalering van opvallend gedrag. Drenthe heeft ingezet op coaching, Leiden en Amsterdam op een training. Beide keuzes kunnen succesvol zijn. *Coaching on the job* heeft het voordeel dat het de drempel verlaagt om iemand van de jeugdzorg te benaderen. De jeugdzorg-medewerker is immers regelmatig op de groep.

Een training kan goed aansluiten bij het werken met observatieformulieren. Door zo'n training krijgt de pedagogisch medewerker concrete aanwijzingen, bijvoorbeeld voor het eenduidig en op de juiste wijze hanteren van een observatieformulier. Daardoor leert de medewerker het 'onderbuikgevoel' te concretiseren

Toch vinden veel pedagogisch medewerkers het nog steeds lastig in te schatten hoe snel ze moeten reageren en wanneer ze externe hulp moeten inschakelen. Vaak twijfelen ze aan hun observaties en soms zijn ze bang het contact met de ouders te verliezen als ze externe hulp ter sprake brengen. Daarbij voelen ze zich niet altijd gesteund door leidinggevendenden. Pedagogisch medewerkers melden dat leidinggevendenden vaak te weinig weten van kinderen met opvallend gedrag en daarom geen goede ondersteuning bieden als er beslissingen over deze kinderen genomen moeten worden.

Werkzame factoren bij vroegsignalering:

- Alle drie de proefprojecten hanteren nu een duidelijk stappenplan voor de vroegsignalering van opvallend gedrag. Dat laat de pedagogisch medewerkers de stappen daadwerkelijk benoemen en biedt hen zo houvast.
- Het gebruik van observatieformulieren concretiseert het 'onderbuikgevoel' van pedagogisch medewerkers en helpt bij het bespreken van concreet gedrag met ouders.

- Training bevordert gezamenlijk gedeelde kennis. Hierbij dienen de volgende elementen aan de orde te komen: de ontwikkeling van kinderen, het leren kijken naar kinderen, en het toepassen van binnen de eigen organisatie gehanteerde instrumenten en het ontwikkelde stappenplan.
- *Coaching on the job* ondersteunt pedagogisch medewerkers bij het daadwerkelijk toepassen van het geleerde in de praktijk. Het bevordert het anders naar kinderen kijken. De bevestiging van de ‘onderbuikgevoelens’ is een stimulans voor het zelfvertrouwen en de deskundigheid van de pedagogisch medewerker op de groep.

Begeleiden van kinderen

In de proefprojecten kreeg het thema ‘begeleiden van kinderen’ beïnvloedend minder aandacht dan vroegsignalering en samenwerken met ouders. In alle proefprojecten baseren de pedagogische medewerkers in de kinderopvang de begeleiding vooral op hun eigen ervaringen en kennis. Vaak vallen ze terug op algemene pedagogische uitgangspunten, zoals een positieve benadering en het negeren van negatief gedrag. Verder maken ze gebruik van de kennis en ervaringen van collega’s.

Eigenlijk is er geen sprake van echt op een methodische manier omgaan met kinderen met opvallend gedrag. Overigens is dat ook niet de primaire taak van de pedagogisch medewerkers in de kinderopvang. Wat dan wel precies hun taak is in het grijze gebied tussen kinderen met geïndiceerde zorg en kinderen met opvallend gedrag, is een vraag die nog niet is beantwoord.

Toch zijn er op basis van de proefprojecten wel enkele conclusies te trekken over welke elementen pedagogisch medewerkers in de kinderopvang steun zullen geven in het begeleiden van kinderen met opvallend gedrag.

Werkzame factoren bij de begeleiding van kinderen:

- Een uitgewerkte visie op de rol van de kinderopvang in de begeleiding en opvoeding van kinderen met opvallend gedrag geeft pedagogisch medewerkers helderheid over wat er van hen verwacht wordt. In een dergelijke visie is uitgewerkt wanneer ondersteuning nodig is en waar de grens ligt en kinderen toch gespecialiseerde hulp nodig hebben.
- Kennis over effectieve opvoedingsstrategieën voor kinderen met opvallend gedrag moet zijn uitgewerkt in het pedagogisch beleid, als aanvulling op de kennis en ervaring van pedagogisch medewerkers.

- Training in het toepassen van effectieve opvoedingsstrategieën bevordert een consistente aanpak in de omgang met kinderen. In de training moet het accent vooral liggen op het oefenen met de strategieën en minder op kennisoverdracht.
- *Coaching on the job* ondersteunt pedagogisch medewerkers bij het daadwerkelijk toepassen van het geoefende in de praktijk. Tips en adviezen kunnen direct op de werkvloer worden ingezet. Een persoonlijke instructie van een pedagogisch medewerker uit de jeugdzorg helpt om het geleerde toepasbaar te maken.

Samenwerken met ouders

Geen van de drie kinderopvangorganisaties uit de proefprojecten beschikt over een uitgewerkte visie op de communicatie met ouders. Toch is het goed om een visie op te stellen over de wijze waarop de organisatie de ouders wil benaderen. Zijn zij klant of samenwerkingspartner? Ziet de organisatie de gespreksvoering met ouders als een zelfstandige taak van de pedagogisch medewerkers of moeten ze daarbij altijd ondersteuning krijgen? En wat is de juiste gelegenheid om zorgen met ouders te bespreken – tijdens de haal- en brengmomenten of alleen in formele gesprekken?

Verder is opgevallen dat elk proefproject met een ander type ouders te maken heeft. Waar in Drenthe de pedagogisch medewerkers vertellen dat ouders eigenlijk altijd openstaan voor gesprekken en suggesties, melden pedagogisch medewerkers in Amsterdam veel moeite te hebben om de ouders te bereiken. Er zijn grote verschillen in de doelgroepen van de kinderdagverblijven. Mogelijk vraagt dat om verschillen in de ondersteuning van de pedagogisch medewerkers bij de communicatie met ouders.

Werkzame bestanddelen in de samenwerking met ouders:

- De kinderopvangorganisatie moet een uitgewerkte visie hebben op hoe zij naar ouders kijkt en op de taak van pedagogisch medewerkers in de samenwerking met ouders. Zo'n visie verheldert voor pedagogisch medewerkers hoe zij zich moeten opstellen tegenover ouders. Dat is een voorwaarde voor de verdere invulling van deskundigheidsbevordering.
- Op basis van een uitgewerkte visie ontvangen pedagogisch medewerkers training in het samenwerken met ouders. Daarin komen gesprekstechnieken aan de orde, zoals het benoemen van concreet waarneembaar gedrag in plaats van interpretaties. Deze training sluit aan bij vragen en behoeften van de pedagogisch medewerkers.
- *Coaching on the job* helpt de pedagogisch medewerker bij het voeren van 'moeilijke' gesprekken. Afhankelijk van de leerbehoefte van

pedagogisch medewerkers wordt een ondersteuningsvorm gekozen: de pedagogisch medewerker van de jeugdzorg voert het gesprek en dient zo als voorbeeld, de medewerkers van de jeugdzorg en de opvang voeren samen het gesprek met de ouders, of de pedagogisch medewerker opvang voert het gesprek zelf en krijgt hierop *feedback*.

Aandachtspunten voor het vervolg

Op basis van de eerste monitor door het Nederlands Jeugdinstituut zal in de drie proefprojecten verder worden geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering voor de pedagogisch medewerkers. Een aantal punten verdient daarbij aandacht.

Pedagogisch medewerkers van alle drie de projecten zeggen het nog steeds lastig te vinden om in te schatten wanneer er sprake is van normaal lastig gedrag en wanneer het tijd is om opvallend gedrag beter te gaan observeren. Vaak twifelen ze over hun eigen observaties. Daarom is blijvende aandacht vereist voor de uitvoering van een stappenplan, kennisoverdracht over de normale ontwikkeling, het leren kijken naar kinderen, en het benutten van observatie-instrumenten.

Pedagogisch medewerkers ervaren het als een knelpunt dat er toestemming van ouders nodig is om externe hulp in te schakelen. Alert4You moet een antwoord zoeken op de vraag wat te doen als ouders geen toestemming verlenen.

Wanneer de inzet van aanvullende effectieve opvoedingsstrategieën binnen het kinderdagverblijf niet voldoende antwoord biedt op het gedrag van het kind, moet er gezocht worden naar andere oplossingen. Daarom moet er gekeken worden hoe Alert4You kan aansluiten bij de huidige ontwikkeling van Centra voor Jeugd en Gezin.

Het vertalen van wat medewerkers leren in de trainingen naar de dagelijkse praktijk blijft een aandachtspunt, evenals het daadwerkelijk gebruiken van ontwikkelde instrumenten. Daarvoor is meer *coaching on the job* een goede investering.

Ten slotte is het noodzakelijk leidinggevenden en kwaliteitsmedewerkers van de kinderopvangorganisatie bij het traject te betrekken, zodat zij de ondersteuning van pedagogisch medewerkers inhoudelijk goed en praktisch toepasbaar kunnen vormgeven. Onder het motto ‘geef ze geen vis, maar leer ze vissen’ is het belangrijk dat ondersteuning en begeleiding altijd gericht is op *empowerment* van pedagogisch medewerkers, om hen ‘bewust bekwaam’ te maken.

Nieuwe projecten

Naast de drie bestaande projecten zijn er inmiddels nieuwe samenwerkingsverbanden aangesloten bij Alert4You. Bijvoorbeeld Kiekeboe uit Veenendaal. Dat project combineert al sinds 2006 de kennis van jeugdzorginstelling Trajectum, gehandicaptenzorgorganisatie Reinaerde en kinderopvangorganisatie Kwink. Twee ochtenden per week is er een diagnostische groep in het gebouw van de kinderopvang. Kinderen over wie zorgen bestaan, kunnen dan geobserveerd worden door drie gespecialiseerde medewerkers.

In Den Helder en op Texel begint een proef met een gezamenlijk, integraal aanbod van jeugdzorg en kinderopvang. Een van de doelen is dat Texelse kinderen met opvallend gedrag niet direct naar de vaste wal hoeven voor begeleiding en ondersteuning.

Onderzoek

Het Nederlands Jeugdinstituut gaat verder met het monitoren van de Alert4You-proefprojecten, waarover nu een eerste tussenstand is verschenen. Daarnaast wordt er een effectstudie uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut. Die studie zal antwoord geven op vragen als: Voelen pedagogisch medewerkers zich gesteund door de nieuwe aanpak? Treedt verbetering op in het probleemgedrag of in de ontwikkelachterstand van het kind? En wat zijn de ervaringen van ouders?

De resultaten van het effectonderzoek, die verwacht worden in november, worden gekoppeld aan de monitor van het Nederlands Jeugdinstituut, om zo effectieve vormen van samenwerking en uitvoering op het spoor te komen. De zo opgedane kennis wordt vervolgens gebruikt voor de ontwikkeling en invoering van een landelijk programma.

Dit artikel is een bewerking van het rapport *Samen kunnen we meer! Een tussenstand van de samenwerking tussen kinderopvang en jeugdzorg*. Te downloaden via www.nji.nl/publicaties > Kinderopvang.

Dit artikel is, net als de andere artikelen in dit nummer, gratis te downloaden via www.jeugdenco.nl > Archief > Kennis tijdschrift > 2010 > Inhoudsopgave Jeugd en Co Kennis nr.3-2010.

Verder lezen

Kwok, S., Chênevert, C., Lange, M. de & Balledux, M. (2009). *Quick Scan Alert4U. Een verkenning van bestaande methodieken, instrumenten en programma's voor vroegsignalering, begeleiding van kinderen en samenwerking met ouders*. Utrecht, Nederlands Jeugdinstituut (in opdracht van Het Kinderopvangfonds).

Balledux, M., Lange, M. de, Chênevert, C. & Kwok, S. (2010). *Samen kunnen we meer! Een tussenstand van de samenwerking tussen kinderopvang en jeugdzorg*. Utrecht, Nederlands Jeugdinstituut (in opdracht van Het Kinderopvangfonds).

Marielle Balledux (m.balledux@nji.nl) is adviseur kinderopvang bij het Nederlands Jeugdinstituut.

Marjan de Lange (m.delange@nji.nl) is adviseur jeugdzorg en opvoedhulp bij het Nederlands Jeugdinstituut.

Cécile Chênevert (c.chenevert@nji.nl) is adviseur jeugdzorg en opvoedhulp bij het Nederlands Jeugdinstituut.

Su'en Kwok (s.kwok@nji.nl) is adviseur educatie en opvang bij het Nederlands Jeugdinstituut.